

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOL, MATALLARNING AMBIVALENTLIK
HODISASI****Pardayeva Ditora Ilyos qizi****Navoiy Davlat Universiteti****Ingliz tilshunosligi kafedrası, tayanch doktoranti****<https://doi.org/10.5281/zenodo.21927937>**

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi maqol hamda matallarda ambivalentlik hodisasining semantik va lingvomadaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Paremiologik birliklarda qarama-qarshi baho, ko'p qatlamli ma'no va kontekstual talqin mexanizmlari yoritiladi. Natijada ambivalentlikning milliy tafakkur, pragmatik vaziyat va obrazli mazmun bilan bog'liqligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: maqol, matal, ambivalentlik, paremiologik birlik, semantika, kontekst, lingvomadaniyat, qiyosiy tahlil.

Maqol va matallar xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy qarashlari hamda axloqiy qadriyatlarini ixcham va obrazli shaklda ifodalovchi paremiologik birliklardir. Ularning mazmuni ko'pincha bir yoqlama talqin bilan cheklanmay, muayyan vaziyatda ijobiy, boshqa sharoitda esa salbiy, kinoyaviy yoki ogohlantiruvchi bahoni yuzaga chiqaradi. Shu sababli ingliz va o'zbek tillaridagi maqol hamda matallarda ambivalentlik hodisasini o'rganish ularning semantik imkoniyatlari, pragmatik vazifasi va milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jahon tilshunosligida paremiologik birliklarning semantik tuzilishi, ko'chma ma'nosi, obrazlilik va kontekstual qo'llanishi turli ilmiy yo'nalishlarda tadqiq etilgan. N.R.Norrick maqollarni shakl va ma'no yaxlitligiga asoslangan birliklar sifatida izohlasa, R.P.Honeck ularning kognitiv talqin mexanizmlariga e'tibor qaratadi. W.Mieder va G.L.Permyakov tadqiqotlarida esa maqollarning xalq tajribasi, kommunikativ vazifa hamda madaniy qadriyatlarni ifodalash xususiyatlari yoritilgan. Biroq paremiologik birliklardagi qarama-qarshi baholarning yagona ambivalent tizim sifatida qiyosiy tahlili hali ham alohida tadqiqotni talab etadi.

O'zbek tilshunosligida maqol va matallar leksikografik, semantik, uslubiy hamda lingvomadaniy jihatdan o'rganilib, ularning xalq tafakkuri va milliy qadriyatlarni ifodalashdagi o'rni yoritilgan. Tadqiqotlarda o'zbek maqollarining mavzuiy guruhlari, obrazli asoslari, tarbiyaviy mazmuni va nutqiy vazifalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shunga qaramay, ularning ingliz tilidagi muqobillari bilan qiyosida literal va ko'chma ma'no, ijobiy va salbiy baho hamda kontekstual talqin o'rtasidagi ambivalent munosabatlar yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Fikrimizcha, *maqol va matallardagi ambivalentlik ikki mustaqil ma'noning oddiy qarama-qarshiligi emas, balki yagona paremiologik mazmunning turli kommunikativ vaziyatlarda qayta baholanishidir*. Bunda metaforik obraz, milliy tajriba, so'zlovchining maqsadi va nutqiy kontekst o'zaro uyg'unlashib, birlikning ijobiy, salbiy yoki kinoyaviy talqinini faollashtiradi.

Ingliz va o'zbek paremiologiyasini shu nuqtayi nazardan qiyoslash ambivalent mazmunning umumiy semantik qonuniyatlari hamda uning milliy-madaniy voqelanish xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

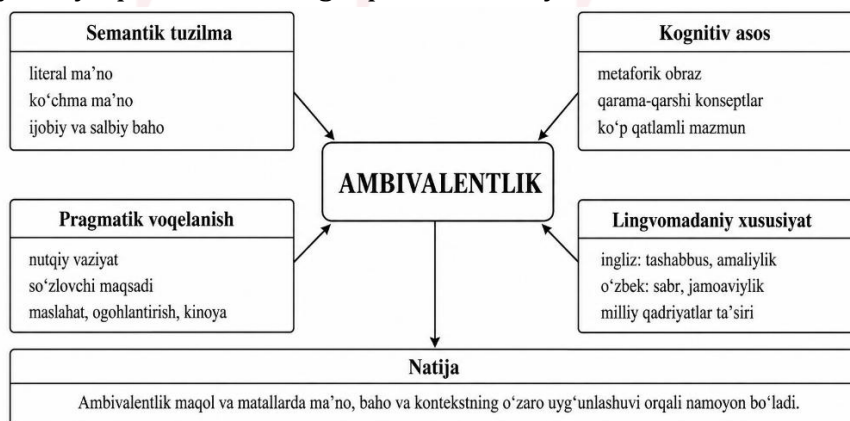
Ingliz va o'zbek tillaridagi maqol hamda matallarda ambivalentlik, avvalo, bir paremiologik birlik tarkibida turli baholovchi ma'nolarning mujassamlashuvi orqali namoyon bo'ladi. Maqolning lug'aviy mazmuni muayyan hodisani bevosita ifodalasa, uning ko'chma ma'nosi inson xulqi, ijtimoiy munosabat yoki hayotiy tajribaga nisbatan umumlashgan bahoni yuzaga chiqaradi.

Shu sababli bir xil maqol ayrim vaziyatlarda maslahat, tasalli yoki rag'bat ma'nosida qo'llansa, boshqa holatda tanbeh, kinoya yoki ogohlantirish vazifasini bajarishi mumkin. Demak, ambivalentlik paremiologik birlik mazmunining beqarorligi emas, balki uning ko'p qatlamli semantik tuzilishga egaligini ko'rsatadi.

Mazkur hodisaning shakllanishida metaforik obraz va konseptual qarama-qarshilik muhim o'rin tutadi. Masalan, ingliz tilidagi *"Every cloud has a silver lining"* hamda o'zbek tilidagi *"Achchiqning ortidan shirin kelar"* maqollarida qiyinchilik va umid, salbiy holat va ijobiy natija o'zaro birlashtiriladi. Bir tomondan, ushbu birliklar insonni sabrli va umidli bo'lishga undaydi, ikkinchi tomondan esa mavjud muammoning jiddiyligini yashirish yoki uni ortiqcha soddalashtirish vositasi sifatida ham qo'llanishi mumkin. Shunday qilib, qarama-qarshi konseptlarning yagona obraz doirasida uyg'unlashuvi ambivalent mazmunning kognitiv asosini tashkil etadi.

Ambivalentlik maqolning nutqiy vaziyatga mos ravishda qayta talqin qilinishida ham yaqqol ko'rinadi. Ingliz tilidagi *"Still waters run deep"* va o'zbek tilidagi *"Suvi sokin daryodan qo'rq"* birliklari tashqi sokinlik ortida chuqur tafakkur yoki yashirin xavf mavjudligini ifodalaydi. Ingliz maqolida vazminlik va ichki salohiyat ko'proq ijobiy baholansa, o'zbek maqolida ehtiyotkorlik va xavfdan ogohlantirish mazmuni kuchliroq namoyon bo'ladi. Bu esa o'xshash obrazning turli madaniy muhitlarda ijobiy va salbiy baholash o'rtasida farqli semantik yo'nalish kasb etishini ko'rsatadi.

Yuqorida olib borilgan tahlillar asosida, fikrimizcha, *ingliz va o'zbek maqol hamda matallaridagi ambivalentlik umumiy hayotiy tajribaning milliy-madaniy qadriyatlar asosida turlicha talqin qilinishi natijasida* yuzaga keladi. Ingliz paremiologiyasida tashabbuskorlik, mustaqillik va amaliy natija, o'zbek maqollarida esa sabr-toqat, jamoaviy mas'uliyat va axloqiy me'yorlar ustuvorlik qiladi. Ambivalent mazmun maqolning kommunikativ vaziyat, so'zlovchi maqsadi va milliy dunyoqarash bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi.

1-rasm. Ingliz va o'zbek tillaridagi maqol va matallarda ambivalentlik hodisasining voqelanish tizimi

Rasmda ingliz va o'zbek paremiologik birliklarida ambivalentlikning semantik, kognitiv, pragmatik va lingvomadaniy omillar asosida shakllanishi ko'rsatilgan. Literal va ko'chma ma'no, qarama-qarshi baholar, metaforik obraz, nutqiy vaziyat hamda milliy qadriyatlarning o'zaro uyg'unligi maqol va matallarda ko'p qatlamli mazmunni yuzaga keltiradi. Natijada ambivalentlik paremiologik birliklarning turli kontekstlarda ijobiy, salbiy, kinoyaviy yoki ogohlantiruvchi talqin kasb etishini ta'minlaydi.

Olib borilgan tahlillar ingliz va o'zbek tillaridagi maqol hamda matallarda ambivalentlik literal va ko'chma ma'no, ijobiy va salbiy baho, shuningdek, an'anaviy va kontekstual talqinlarning o'zaro uyg'unlashuvi asosida shakllanishini ko'rsatdi. Paremiologik birliklarning mazmuni ularning lug'aviy tarkibi bilangina cheklanmay, metaforik obraz, konseptual qarama-qarshilik, nutqiy vaziyat va so'zlovchining kommunikativ maqsadi ta'sirida yangicha semantik yo'nalish kasb etadi. Shu bois bir maqol turli kontekstlarda maslahat, rag'bat, ogohlantirish, tanqid yoki kinoya vazifalarini bajarishi mumkin.

Umuman olganda, ingliz va o'zbek paremiologiyasidagi ambivalentlik umuminsoniy tajribaning milliy-madaniy tafakkur asosida turlicha ifodalanishini namoyon etadi. Ingliz maqollarida mustaqillik, tashabbuskorlik va amaliy natijaga yo'naltirilgan baholar, o'zbek maqollarida esa sabr-toqat, jamoaviy mas'uliyat, ehtiyotkorlik va axloqiy me'yorlarga asoslangan talqinlar ustuvorlik qiladi. Demak, ambivalentlik maqol va matallarning mazmuniy noaniqligi emas, balki ularning semantik sig'imi, pragmatik moslashuvchanligi va lingvomadaniy xususiyatlarini belgilovchi muhim hodisadir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O'zbek xalq maqollari / mas'ul muharrir Sh. Turdimov. - Toshkent: Sharq, 2005. - 512 b.
2. Shomaqsudov Sh., Shorahmedov Sh. Ma'nolar maxzani. - Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2001. - 448 b.
3. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии. - Москва: Наука, 1988. - 236 с.
4. Norrick N. R. How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs. - Berlin: Mouton, 1985. - 213 p.
5. Honeck R. P. A Proverb in Mind: The Cognitive Science of Proverbial Wit and Wisdom. - Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. - 308 p.
6. Mieder W. Proverbs: A Handbook. - Westport, CT: Greenwood Press, 2004. - 328 p.
7. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago: University of Chicago Press, 1980. - 242 p.
8. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. - New York: Oxford University Press, 1997. - 317 p.
9. Speake J. Oxford Dictionary of Proverbs. 6th ed. - Oxford: Oxford University Press, 2015. - 400 p.